

**ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА**

Верховенство права для захисту довкілля

Постконфліктна екологічна ізоляція Абхазії та Південної Осетії

Vladimir Zapletin, Getty Images

Постконфліктна екологічна ізоляція Абхазії та Південної Осетії

Короткий виклад деталей

Занепад і розпад Радянського Союзу призвів до конфліктів між конкуруючими наративами про статус Абхазії, Південної Осетії.

Війна у Південній Осетії 1991–1992 років

На тлі зростання етнічної напруженості почалася війна, коли грузинські сили увійшли до столиці Південної Осетії Цхінвалі. Вважається, що під час війни загинуло понад 2000 людей. Сепаратистам допомагали колишні радянські військові частини, які на той час перейшли під російське командування. Приблизно 100 000 осетин втекли із Грузії та Південної Осетії, а 23 000 грузин покинули Південну Осетію. Угода про припинення вогню (Сочинська угода) була досягнута 24 червня 1992 року. Була створена Спільна контрольна комісія з врегулювання грузино-осетинської війни та миротворчих сил, до складу якої входили російські, грузинські та осетинські війська. *Де-факто* осетинський уряд контролював регіон незалежно від Тбілісі. Сепаратисти зберегли контроль над районами Цхінвалі, Ява, Знаурі та частинами Ахалгорі. Центральний уряд Тбілісі контролював решту Ахалгорі та грузинські села у Цхінвальському районі.

Війна в Абхазії 1992-1993 років

Воєнні дії, що відбувались між грузинським урядом з одного боку та абхазькими сепаратистами, російським урядом та північнокавказькими бойовиками з іншого у 1992—1993 роках. Етнічні грузини, що мешкали в Абхазії, більшістю воювали на боці грузинських урядових сил. Етнічні вірмени та росіяни на території Абхазії переважно підтримували абхазькі сили і багато з них воювали на їхньому боці. Сепаратистів підтримували тисячі бойовиків із Північного Кавказу (передусім чеченці, інгуші та кабардинці) та російське козацтво. Сама РФ була формально нейтральною, втім допомагала абхазькій стороні військовою технікою та іноді відкрито, зокрема, російські війська брали участь в облозі Сухумі 1993 року.

«Верховна рада» республіки Південна Осетія проголосила незалежність республіки 29 травня 2022 року у ході війни із Грузією. Абхазія проголосила незалежність після війни із Грузією 1992—1993 рр. Її конституція, у якій республіка оголошувалася суверенною державою і суб'єктом міжнародного права, була прийнята Верховною Радою Республіки Абхазія — 26 листопада 1994 року.

Проголошення незалежності республік не викликало широкого міжнародного резонансу, до другої половини 2000-х ці держави були ніким не визнані. 2006 року Абхазія й Південна Осетія визнали незалежність одне одного. Їхню незалежність було визнано маріонетковими утвореннями Придністровська молдавська республіка і Нагірно-Карабахська республіка.

Ситуація з міжнародним визнанням змінилася після війни у Південній Осетії у серпні 2008 року.

Після війн незалежність обох республік була визнана РФ. У відповідь парламент Грузії прийняв постанову “Про окупацію РФ територій Грузії”.

CEOBS було запущено у 2018 році з головною метою підвищення обізнаності та розуміння екологічних і гуманітарних наслідків війни і військової діяльності. У цьому вони прагнуть кинути виклик ідеї довілля як «мовчазної жертви війни». CEOBS (Conflict and Environment Observatory) було зареєстровано у Комісії з питань благодійності Англії та Уельсу і акредитовано в Асамблеї ООН з довілля Програми ООН з довілля. ***За їх даними, політична ізоляція Абхазії та Південної Осетії мала наслідки для екологічного врядування та співпраці***

Тож, коли війни закінчуються без міжнародно визнаної угоди про їх вирішення, військові дії можуть бути заморожені. Від Кіпру до Сомалі та по всьому колишньому Радянському Союзу заморожені війни не є рідкістю і відсутність міжнародного визнання може обмежити екологічну співпрацю.

У цій публікації було досліджено, як заморожені війни, що стосуються сепаратистських республік Грузії Абхазії та Південної Осетії, вплинуло на систему захисту довілля та як цим керувати.

Як воєнні дії у Грузії заморозились

Коли Радянський Союз почав розпадатися, грузинський націоналізм зріс. У свою чергу це призвело до посилення націоналізму з боку абхазької та осетинської громад, які боялися втратити свою автономію у новій грузинській державі. Незалежність Грузії не принесла стабільності, натомість призвела до грузино-осетинської війни 1991-92 років і грузинського – абхазької війни 1992-93 років.

Війни залишили Південну Осетію та Абхазію відокремленими від грузинської держави, а де-факто уряди контролювали їхні справи, а також призвело до того, що тисячі людей були вигнані або змушені тікати. На той момент Абхазія перебувала у міжнародній ізоляції, тоді як угода, укладена за посередництва Організації безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ) між Грузією та Південною Осетією, дозволяла продовжувати торгівлю між ними. У 2008 році війна між Грузією, росією та сепаратистськими республіками призвела до зміни міжнародного визнання, коли росія визнала Абхазію та Південну Осетію незалежними державами. Це анулювало попередні домовленості із Грузією через ОБСЄ. РФ взяла на себе роль захисника незалежності нових держав, а Грузія оголосила регіони російською окупацією.

Політична порожнеча, в якій залишилися Абхазія та Південна Осетія, призвела до ізоляції їх від міжнародних систем захисту довілля та структур співпраці.

Відсутність співпраці вплинула на здатність регіону ефективно зменшувати ризики стихійних лих і забезпечувати належне управління та захист біорізноманіття. Регіон був дуже схильний до землетрусів. Однак, за словами лідера грузинської екологічної неурядової організації, Грузія не має доступу до сейсмічних даних із сепаратистських регіонів. Це було особливо проблематично, оскільки гребля Енгурі та її гідроелектростанція знаходяться в активній сейсмічній зоні. Дамба та її 15-кілометрове водосховище, які знаходяться у Грузії, вже знаходяться під загрозою великих зсувів.

Ізоляція та невизнання також є проблемою для прибережного управління. Міжурядові організації, такі як Комісія із захисту Чорного моря від забруднення та Програма ООН з довкілля, мають структури співпраці для захисту довкілля Чорного моря. Однак у них немає представництва Абхазії і, як наслідок, це обмежує його здатність безпосередньо впливати на екологічні заходи вздовж берегової лінії Абхазії. Крім того, ці структури забезпечують форуми для обміну екологічною інформацією і помітно, що кілька посилань на Абхазію на веб-сайті Комісії загалом стосуються лише інформації з Абхазії, яка недоступна.

Грузинські екологічні організації, висловлювали труднощі у координації транскордонних проєктів. Деякі організації спробували та зазнали невдачі, тоді як інші контакти обмежувалися лише грузинським населенням у етнічно грузинському Галі районі Абхазії.

Як відсутність транскордонного співробітництва погіршує екологічні ресурси

Відсутність транскордонного співробітництва призводить як до нехтування спільними природними ресурсами, так і до поганого управління та політизації екологічних проблем, які це спричинило. Наприклад, спільні ресурси, такі як річки, які перетинають південноосетинсько-грузинський та абхазько-грузинський кордони відповідно, демонструють ознаки зневаги внаслідок відсутності співпраці. Перегородження річки Ліахві для водосховища Зонкар та надмірне залучення для сільського господарства вниз за течією підірвало її екологічну цінність. Зміна потоку води розмило русло річки вниз за течією, зробивши небезпечним для життя комах і риб. У той час, надмірний забір води неодноразово призводив до того, що річка була настільки мілкою, що навіть у найвищих точках влітку вона не могла підтримувати природну екосистему.

Були деякі обмежені транскордонні спроби деполітизувати довкілля через водну співпрацю у Південній Осетії. Наприклад, у 2013 році була створена «Ліахві Груп» для вирішення питань, пов'язаних «із забезпеченням конфліктного регіону питною та поливною водою», однак незрозуміло було, чи досягла вона успіху. Іншим прикладом є співпраця, яка відбулася щодо дамби Зонкар. Дамба експлуатувалася Грузією до війни 2008 року, після чого де-факто уряд Південної Осетії взяв одноосібний контроль над водосховищем. Водні шляхи, які зрештовували грузинські села вниз за течією, були закриті, що також вплинуло на села Південної Осетії. У 2011 році несправність системи керування дамбою загрожувала обвалом, для її ремонту знадобилася міжнародна експертиза. Зрештову суперечка була вирішена під егідою Механізму запобігання інцидентам і реагування на них, форуму за підтримки ОБСЄ та Моніторингової місії ЄС у Грузії.

Річка Енгурі, яка протікає через Грузію, але яка також є частиною кордону з Абхазією, мала подібні проблеми, як і Ліахві. Дамба Енгурі і гідроелектростанція не тільки порушили його осадовий і гідрологічний баланс, але захоплення наносів також сприяло береговій ерозії. Зменшення транспортування осаду вгору за течією через дамбу вище за течією та зменшення потоку води означало, що менше осаду досягає берегової лінії Чорного моря та може допомогти захистити його. Турецькі та голландські дослідження задокументували взаємозв'язок між зменшенням транспортування наносів і прискореною береговою ерозією у гирлах річок Енгурі та Ріоні. Представники абхазького уряду висловили розчарування через свою неспроможність зробити що-небудь для берегової ерозії, пов'язаної з Енгурі. Гирло Енгурі знаходиться недалеко від нещодавно включеного до списку спадщини ЮНЕСКО водно-болотних угідь Колхеті – території, яка має велике біорізноманіття та екологічне значення. До того, як це всесвітньо важливе водно-болотне угіддя було визнано ЮНЕСКО, воно вже було під охороною Рамсарської конвенції. Нездатність співпрацювати щодо берегової ерозії могло зрештою вплинути на водно-болотні угіддя.

Грузинський план будівництва ще однієї греблі та гідроелектростанції вище за течією у північній частині річки Енгурі і у межах грузинської юрисдикції стикався з протидією екологічних, соціальних причин протягом 30 років. У червні 2021 року уряд оголосив про вихід з угоди про будівництво та управління із індійською компанією “Trans Electrica і майбутнє дамби залишається неясним, хоча грузинський уряд вважає пріоритетом розширення гідроелектростанції.

Політизація довкілля

Час від часу звинувачення у завданні шкоди довкіллю у де-факто державах використовується як зброя. Грузія стверджувала, що після здобуття незалежності в Абхазії, а також під час будівництва із приводу Олімпійських ігор у Сочі, відбулася масштабна вирубка. Проте супутникові спостереження про вирубку лісів на Кавказі показали, що в Абхазії була мінімальна вирубка, тоді як широкомасштабна вирубка спостерігалася у російських лісах навколо сусіднього міста Сочі. Натомість вирубка лісів, яку зазнала Абхазія, відповідала природним явищам, таким як лісові пожежі. Швидка оцінка, проведена СЕОBS для цієї публікації, показала, що це незначний тип зміни земельного покриття у регіоні, причому приблизно половина всіх пікселів “Landsat” площею 2,4 км², які вони оцінили, втратила менше 1% лісового покриття з 2005 року.

Поводження з відходами

Стало однією з найгостріших екологічних проблем у сепаратистських регіонах. Головне сміттєзвалище Абхазії у Сухумі досягло своєї потужності і через відсутність відповідної альтернативи, тверді відходи неналежним чином захоронювались у південному Галі. Адміністрація Абхазії стверджувала, що це пов'язано з відсутністю альтернативної ділянки і усвідомлювали, що це проблематично. Проте Грузія розглядала це як зловживання, яке пов'язано із завданням шкоди грузинському населенню Галі, яке на 98% складався з

етнічних грузин. У Південній Осетії на місці грузинського села, покинутого під час війни 2008 року, відкрито було нове сміттєзвалище. Цю подію Служба державної безпеки Грузії розглядала як російсько-осетинський політичний крок, спрямований на знищення грузинської історії з карти світу.

Енергетична безпека також породила напругу

Після проголошення незалежності Абхазія опинилася у політичній і економічній ізоляції. Але через те, як його новий кордон проходив поблизу гідроенергетичної інфраструктури, вона зберегла енергетичну угоду із Грузією. Це забезпечувало безкоштовну енергію від гідроелектростанції, забезпечуючи своїм людям винятково недорогою електроенергією. Це продовжується і сьогодні, коли державний енергопостачальник «Чорноморенерго» постачає електроенергію за 0,4 рубля за кВт-год. Проте дешева енергія призвела до хронічного недостатнього інвестування в енергомережу Абхазії, а нещодавно до потоку біткойн-майнерів, які користуються перевагами цін, виснажуючи енергосистему та призводячи до знеструмлень і відключень. Через свій розмір і слабку економіку Південна Осетія не змогла профінансувати будівництво гідроелектростанції на водосховищі Зонкар і, як наслідок, стала залежною від імпорту природного газу із рф для отримання енергії. Абхазія також покладається на рф щодо своєї енергетичної безпеки, імпортуючи електроенергію, щоб закрити прогалини у виробництві Енгурської греблі.

Розморожування замороженого конфлікту також може дати регіонам доступ до всьох необхідного розвитку туристичної інфраструктури, особливо екотуризму

У той час як туризм у Південній Осетії завжди був відносно низьким, а ось Абхазія довго економічно залежала від нього. Туризм у Грузії розвивався, а росія розвинула туристичні об'єкти сусідніх із Абхазією районів Сочі та Адлера. Однак завдяки своєму статусу Абхазія стала бюджетним туристичним напрямком для росіян. Це призвело до відсутності інвестицій, необхідних для розвитку туристичної індустрії в екологічно стійкий спосіб. Хоча співпраця між сепаратистськими регіонами та Грузією є практично відсутня і в результаті це впливає на ключову екологічну інфраструктуру та природні ресурси.

Під час досліджень було виявлено справжнє бажання обох сторін деполітизувати докільля, причому обидві сторони визнавали справжню потребу спільного управління ресурсами для взаємної вигоди. Оскільки Грузія могла запропонувати рішення для управління відходами, міжнародне співтовариство могло допомогти в екологічному врядуванні та екотуризмі, а Південна Осетія та Абхазія змогла б обмінюватися сейсмічними даними, очевидних переваг можна досягти за допомогою деполітизованого екологічного порядку денного. Екологічна співпраця може запропонувати невикористаний потенціал для деескалації та діалогу між сусідами, відчуженими понад багатьох років.

Висновок:

Тож, постконфліктна екологічна ізоляція є серйозною проблемою для регіонів, які пережили війни. Абхазія та Південна Осетія - це території, які стали об'єктами військових дій, а потім невдовзі були окуповані РФ.

У загальному, постконфліктна екологічна ізоляція може виникати із таких причин:

- ❑ Забруднення довкілля: воєнні дії можуть призвести до забруднення ґрунтів, водних джерел і повітря, наприклад через викиди вибухових речовин, пожежі та інші забруднюючі фактори.
- ❑ Пошкодження інфраструктури: війна може призвести до руйнування інфраструктури, включаючи електростанції, хімічні заводи, заводи із обробки відходів тощо. Це може призвести не тільки до викидів небезпечних речовин та поширення забруднюючих речовин, а й до нестачі, відсутності базових потреб людини, до прикладу мешканці можуть залишитись без електроенергії.
- ❑ Втрата контролю над природними ресурсами: після війни території можуть перебувати під контролем різних влад, що може вплинути на управління природними ресурсами, такими як ліси, річки та мінеральні родовища.
- ❑ Втрата доступу до глобальних мереж і допомоги: війна може призвести до ізоляції території від світу та ускладнити доступ до глобальних ресурсів і допомоги для захисту довкілля.
- ❑ Рух біженців і внутрішньо переміщених осіб: воєнні дії можуть призвести до масової еміграції населення з конфліктних зон, що може призвести до додаткового тиску на природні ресурси в інших регіонах і до забруднення довкілля.

Для вирішення проблем постконфліктної екологічної ізоляції важливо встановити стабільну політичну ситуацію та сприяти відновленню екологічного балансу у регіоні. Це може включати у себе відновлення інфраструктури, контроль над забрудненнями та забезпечення доступу до глобальних ресурсів і допомоги. Крім того, міжнародні організації та спільноти також можуть грати важливу роль у вирішенні проблем пов'язаних із постконфліктною екологічною ізоляцією через надання технічної, фінансової та гуманітарної допомоги.

Список використаних джерел:

[https://ceobs.org/environmental-governance-in-frozen-conflicts/;](https://ceobs.org/environmental-governance-in-frozen-conflicts/)

<https://www.c-r.org/programme/caucasus/georgian-abkhaz-conflict-focus;>